

NOGLE BIDRAG TIL DEN ALMINDELIGE SOCIOLOGI

Af

Joseph Davidsohn.

I. SOCIALE FÆNOMENER.

Literatur: Durkheim: Les règles de la méthode sociologique. Endv.: D.'s og Levy-Bruhl's sociologiske Værker, af hins ikke mindst: Les formes primitives de la vie religieuse, af dennes: Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures. Overhovedet de sociologiske Systemværker.

Der bestaar for os ikke nogen Tvivl om, at den Durkheim'ske Formel: De sociale Fænomener bestaar i Maader at handle, tænke og føle paa, der eksisterer udenfor Individet og er udstyret med en tvingende Magt, i Kraft af hvilken de paatvinger sig dette — er den første og eneste, der hviler paa en forudsætningsløs, rent positiv Betragtning af sociale Fænomener af enhver Art, og i alt væsentligt er rigtig, d. v. s. gengiver hvad der paa Forskningens nuværende Stadium med Rette kan siges om det sociale Fænomen som saadant. Denne Formel har fremfor de fleste tidligere Opfattelser, men fælles med en Del andre moderne, det, at den indskrænker sig til at tage Sigte paa de sociale Fænomeners Form: den indeholder intet om Aarsag, Indhold eller Virkning. Den er endvidere sikkert den af alle slige Opfattelser, der selv indenfor denne Begrænsning udtaler mindst om det sociale Fænomen. Det er klart, at denne dobbelte Begræns-

ning paa Forhaand maa bidrage til at øge vor Tillid til Formlen. Thi medens det vel kan formodes, at en stor Del af det vi kalder sociale Fænomener, har et eller andet fælles, der har givet Anledning til Sammenfatningen af en saadan Gruppe under én Betegnelse, er vor nuværende Viden om disse Fænomeners Væsen saa begrænset og usikker, at en bestemt Opfattelse — og da især naar den tager Sigte paa den hele Gruppe — maa være des mere mistænkelig, jo mere den omfatter, og at omvendt en Opfattelse, der kun hæfter sig ved Form og Fremtræden, maa vække mere Tillid end en, der giver Besked om Tilblivelsesmaade eller om Grundtendenser eller om Rolle og Betydning i Menneskelivet, om Virkning og Formaal. Men ogsaa selve de os bekendte sociale Fænomeners brogede Mangfoldighed, de utallige forskellige Slags Foreteelser, det her drejer sig om, saa vel som deres Forskellighed fra Sted til Sted og Tid til Tid gør, at vi vanskeligt ser nogen Mulighed for at fastslaa nogen anden almindelig fælles Egenskab for dem end en rent formel. Det vil ogsaa let ses, at denne Formel ikke indeholder nogen bestemt Hypothese angaaende Arten af de sjælelige eller materielle Faktorer, der betinger og bestemmer de sociale Fænomener. Det er maaske ikke ukarakteristisk for Socialvidenskabens nuværende Udviklingsstadium, at det har varet saa længe, inden man naede saa vidt som til at kunne definere de sociale Fænomener ved en saa lidet sigende Formel, og at denne i Virkeligheden, som den første positive Definition paa dette Omraade, betegner et grundlæggende Fremskridt i de sociale Videnskabers Historie. —

Vor første Opgave skal da være en kritisk Belys-

ning af den Durkheim'ske Formel, idet vi stærkt betoner, at ingen mere end Durkheim selv vil kunne fremhæve dens relative, af Forskningens øjeblikkelige Stadium betingede, om man vil: foreløbige Værdi. Den er fra D.'s Side ingenlunde tænkt som et endeligt Resultat, langt mere — alt for beskedent — som et rent praktisk Middel til i den første Begyndelse at skelne de relevante Fænomener i Vrimlen af Livets Foreteelser. —

Dens første Led: de sociale Fænomener er Maa-der at handle, tænke, føle (etc.) paa, — bør ikke give Anledning til megen Tvivl. Det er ganske vist ikke altid blevet forstaaet, hvad der menes hermed, idet man har syntes, at der er saa mange sociale Forhold, der ikke naturligt lader sig opfatte som modi. Men dette er en naturlig Følge af, at en stor Del af det vi kalder sociale Forhold ikke er sociale Fænomener i streng Forstand, men Abstraktioner af forskellig Art. Dette gælder saaledes om en hel Del talmæssige Udtryk for visse modi agendi. Kriminaliteten vil man sige — er dog et saare vigtigt socialt Forhold; men det kan dog ikke siges, at den er en bestemt Maa- de at handle paa. Det er sikkert og vist. Men i Virkeligheden, i Fænomenernes Verden, eksisterer der heller ikke nogen Kriminalitet. Det er en Abstraktion. Hvad der eksisterer er Forbrydelser, eller — som vi senere skal se — helt nøjagtigt: en Gruppe herskende modi agendi og en Del derfra afvigende Handlinger, som netop deres Afvigen fra de herskende modi gør til Forbrydelser. Handlingen i sig selv er ikke nogen Forbrydelse — i et andet Samfund kan den selvsamme Handling være ganske lovlig — det er den herskende

modus der er det sociale datum. Den ideelle Kriminalitet er da Forholdet mellem samtlige Handlinger, der kunde have været udført kriminelt, og de faktisk kriminelt begaaede Handlinger. Denne ideelle Kriminalitet er et negativt Udtryk for, i hvilken Grad de paagældende modi agendi behersker Menneskenes Handlinger: for deres „Domineren“. Men da det er umuligt at udføre denne Beregning i Praksis, tager man som et yderst groft Udtryk for Kriminaliteten Antallet af begaaede Forbrydelser i Forhold til en nærmere bestemt Gruppe Mennesker. Medens man ved Beregningen af Sygelighed sammenligner Antallet af syge med Antallet af ikke syge og ved Dødelighed Antallet af døde med Antallet af ikke døde — altsaa homogene Størrelser med hinanden — sammenligner man ved Kriminaliteten Antallet af Handlinger med Antallet af Mennesker, — altsaa ganske heterogene Størrelser. Hvad Statistikere kalder Kriminalitet er derfor — trods den praktiske, politiske Værdi, denne Størrelse formodentlig maa have — som sociologisk Begreb saa godt som værdiløst, og det maa derfor paa ingen Maade uden videre sidestilles sociologiske Størrelser som Moralitet og Religiøsitet. Disse betegner, ligesom vor ideelle Kriminalitet, den Grad, i hvilken de paagældende herskende modi agendi eller iudicandi dominerer, d. v. s. bestemmer Menneskenes faktiske Handlinger, — skulde altsaa beregnes paa samme Maade som hint Begreb: som Forholdet mellem de af „Moralen“, i. e. alle moralske modi, bestemte Handlinger og samtlige relevante Handlinger, og ligeledes med Hensyn til Religionen, hvorved det maa erindres, at Ordet „Handlinger“ i denne Sammen-

hæng bruges i videste Forstand og altsaa ogsaa omfatter rent passive Trosforestillinger, Vurderinger etc. (Man vil forøvrigt lægge Mærke til, at Kriminaliteten ogsaa i den Henseende er forskellig fra de sidst nævnte Begreber, at medens det ved disse er de med de herskende modi overensstemmende Tilfælde der tælles, er det ved hin — som allerede antydet — Afvigelserne. Mange Afvigelser fra Straffelovene giver stor Kriminalitet, men mange Afvigelser fra Morallovene giver lille Moralitet: endnu en Grund til at være forsigtig med at tale om Kriminalitet og Moralitet eller Religiositet i samme Aandedræt!). — Hvad endeligt Morbilitet og Mortalitet angaar, vil det derimod snart ses, at disse Abstraktioner ikke er Udtryk for Handlemaader i vor Forstand, altsaa ikke har social Karakter, hvis vor Definition skal fastholdes. Men dette stemmer jo ogsaa godt med en umiddelbar Betragtning af disse Fænomener, der utvetydigt viser dem som værende af organisk Art, ikke af overorganisk, social, — hvad der naturligvis ikke udelukker, at disse Forhold til begge Sider kan staa i Aarsagsforhold til virkeligt sociale Fænomener. Fødsels- og Ægteskabshyppighed derimod er Udtryk for herskende modi's Domineren, ligesom en Undersøgelse viser, at Selvmordshyppigheden er af samme Beskaffenhed. Hvad de to først nævnte Størrelser angaar, giver den i Statistiken sædvanlige Maade at beregne dem paa brugbare Udtryk for de tilsvarende ideelle sociologiske Størrelser, især da, naar disse Tal belyses ved Sammenstilling med Antallet af Personer i de relevante Aldre. Ved Selvmordshyppigheden maa man ideelt medtage alle Selvmordsforsøg. Det vil naturligvis vise sig, at denne modus er meget

lidt dominerende. Det er forøvrigt vanskeligt at præcisere — selv rent ideelt — hvilket Antal „Anledninger“ eller „Lejligheder“ det faktiske Antal Selvmordsforsøg skulde sættes i Forhold til. Ogsaa de paa at mislykkes beregnede Selvmordsforsøg har her Betydning, men det er ikke let at finde en Generalnævner for alle disse Handlinger.

Ogsaa ved andre utvivlsomt sociale Forhold kunde Formlen „Maader at handle etc. paa“ synes inadæquat, f. Eks. ved „Krigen“. Men ogsaa dette Begreb er en Abstraktion eller et Kollektivbegreb, der omfatter en stor Mængde modi agendi og iudicandi.

Det synes os ikke tvivlsomt, at Udtrykket „Maader at handle, tænke, føle paa“ ikke udelukker andet end hvad der virkeligt er af væsentlig anden Beskaffenhed end Hovedparten af hvad vi kalder sociale Fænomener, eller rettere udtrykt: sorterer disse paa den heldigste Maade, saa at en naturlig Gruppe Foreteelser af en i en væsentlig Henseende ensartet Beskaffenhed bliver tilbage. —

Den Durkheim'ske Formels andet Led udtaler, at det sociale Fænomen har en af Individet uafhængig Eksistens udenfor dette. — Dette Led er ikke uskikket til at fremkalde Tvivl og Modstand, fordi det er meget vanskeligt at finde adæquate verbale Udtryk for det i Virkeligheden meget tydelige og vigtige Faktum der her er Tale om. Vi skal forsøge ved en Række Eksempler at klargøre, hvad det er man vil udtrykke dermed.

For det første skabes der herved en Sondring mellem det sociale Fænomen og de enkelte deraf bestemte Handlinger, der altid kun delvis er socialt, for en Del nemlig individuelt bestemte. Vi har allerede

berørt dette Forhold, idet vi talte om en modus' Domineren. At der findes en bestemt modus agendi f. Eks., siger ikke, at alle i alle relevante Tilfælde handler saaledes. Vi ved f. Eks., at Forbrydelsen netop bestaar i Afvigelse fra den herskende modus. For den enkeltes Vedkommende er hans Handlen i Overensstemmelse eller i Strid med de givne modi et personligt Anliggende, hvis Afgørelse bestemmes af en broget Mængde Faktorer af alle Arter. Derfor er jo ogsaa en bestemt modus' Domineren eller en bestemt Grupper — Kriminaliteten, Moraliteten, Religiøsiteten — forskellig fra Aar til Aar, medens de paagældende modi selv kan være aldeles uforandrede. Allerede deri viser sig modus'ens primære, selvstændige, af Individerne uafhængige Eksistens „udenfor“ disse.

Det samme fremtræder maaske tydeligere, naar vi betragter en modus, hvis Domineren er mindre end $\frac{1}{2}$. Lad os tænke os et Land, hvor Smugleriet er saa almindeligt, at den Pligt at erlægge Told oftere omgaas end opfyldes. Der hersker ikke desto mindre i dette Land den modus at erlægge Told, ja den har endda en næsten haandgribelig Form: Lovbestemmelsens. De enkelte Individier handler ganske vist ofte afvigende, under normale Forhold af ganske personlige Grunde: for at spare Pengene. Det er nu fuldt berettiget at sige: „i X-Land betaler man Told af Guldure“ -- og ganske uberettiget at sige: „i X-Land betaler man ikke Told af Guldure“, og det trods de nævnte faktiske Forhold, der tilsyneladende snarere kun skulde berettige til det sidste. Og hvorfor er det da omvendt? Fordi det at betale Told netop gøres paa en anden Maade end det ikke at betale. Det sidste eksisterer

som en Række individuelle subjektive Handlinger, det første som et socialt objektivt datum, en af de enkelte uafhængig i dette Samfund forekommende modus: en social Dannelse.

Et socialt Fænomens Domineren kan ogsaa blive = 0, uden at det derfor ophører at eksistere. I Danmark hersker der den modus at tænde Baal St. Hans-Aften. Et Aar, eller maaske flere Aar i Træk, giver man Afkald paa at gøre det af Hensyn til Brændselets Knaphed. Ikke desto mindre maa man sige — ogsaa i disse Aar — at hin Skik findes i Danmark: det vilde være positivt forkert at paastaa det modsatte. Denne modus har saa at sige konsolideret sig, saa at den udgør en selvstændig Dannelse, hvis Eksistens ikke berøres af Faktorer, der kan bevirke, at den paagældende Handling ikke kan udføres. Man maa ligeledes sige, at der i Vesteuropa spises Hornkvæg, Fjerkræ etc., men ikke Hunde og Katte. Og dette beholder sin Rigtighed ogsaa i Krigsaar, hvor man maaske kan være tvungen til at handle lige omvendt. Man kan ogsaa nævne modi, der knytter sig til Fødslen af visse Vanskabninger o. dslg. Dette forekommer maaske en Gang i et halvt Aarhundrede, men Skikken eksisterer som saadan til Stadighed og udøves, saa snart Lejlighed gives. Som et ydre Udtryk for, at en saadan Konsolidering har fundet Sted, kan man ofte tage det, at den paagældende modus anerkendes som saadan ved at betegnes med et af de forskellige Navne, der bruges for at betegne forskellige Slags modi, hvorom nærmere siden. Vi siger f. Eks., at der i det paagældende Samfund hersker den og den Skik eller Pligt eller Tro eller Mode, at det og det er fint eller ufint, moralsk

eller umoralsk o. s. fr. Disse abstrakte Udtryk symboliserer saa at sige Tilstedeværelsen af en særlig selvstændig Dannelse. Men forøvrigt er det ikke enhver herskende modus, der falder ind under en af disse Rubrikker, medens paa den anden Side andre kan falde ind under flere paa en Gang. Som vi senere skal se, maa man indtil videre vel vogte sig for at tillægge denne Klassificering for megen Værdi.

Det er klart, at Definitionens andet Led udelukker individuelle Vaner, der undertiden kan faa en lignende Magt over et Menneske som en herskende modus. Dette giver imidlertid Anledning til paa anden Vis at illustrere Forskellen mellem en „Handlemaade med egen Eksistens“ og en af Individier afhængig Handlemaade. Der er mange Mennesker, der har den Vane at sove til Middag. Denne Handlemaade har ingen „selvstændig Eksistens“, den har ikke konsolideret sig. Man vil ikke undres, naar man af nogen, der ikke har den Vane, hører, at han ikke gør det. Denne modus er ikke blevet en Dannelse; den udøves hverken af hele det politiske Samfund eller af visse Grupper indenfor dette, eller rettere: de der udøver den danner ikke paa nogen Maade nogen Enhed, saaledes som de der tror visse Ting — de kan være langt færre i Tal end de der sover til Middag — danner et Trossamfund, eller de der lover at afholde sig fra Nydelsen af Spiritus danner en Afholdsforening. Det er netop en, temmelig almindelig, personlig Vane eller Handlemaade, der ikke har nogen af Individierne uafhængig selvstændig Eksistens udenfor disse.

Ved de store betydelige sociale Dannelser viser denne Ejendommelighed sig næsten haandgribeligt

deri, at de paagældende Fænomener „eksisterer før Individet og atter overlever det“, som det gentagne Gange fremhæves i den Durkheim'ske Skoles Arbejder. Hvor mange af dem, der véd, at Jorden er rund, sidder inde med Betingelserne for at dømme derom eller har nogen Sinde beskæftiget sig med dette Problem? De Millioner, der tror paa en bestemt Tilblivelseshistorie af alt eksisterende, paa Rigtigheden af utallige andre Sætninger, paa Billigheden af utallige Handlinger, paa Utilladeligheden af utallige andre, er ikke selv paa egen Haand naaet til disse Resultater. De eksisterede før dem og vil eksistere efter dem. Disse Mennesker er vokset ind i givne modi iudicandi, der er bibragt dem ved Opdragelse, ved Undervisning, ad utallige forskellige Veje. Og de Retter vi spiser, de Klæder vi gaar med, de Maader vi opfører os paa i talløse Situationer, er paa samme Vis ikke opfundne eller udtænkt af os selv; ogsaa de eksisterede før hver enkelt af os og vil eksistere efter os. Det er netop sociale Dannelser: modi, der „er almindelige, fordi de er sociale, ikke sociale i Kraft af, at de er almindelige“. —

Men Durkheim's Definition er ikke udtømt hermed. Den omfatter endnu et tredje Led, der til at begynde med formuleres saaledes: „udstyret med en tvingende Magt, i Kraft af hvilken de paatvinger sig Individet“. Vor kritiske Opgave bliver altsaa den at drøfte, hvorvidt denne tvingende Magt er et saa væsentligt Element, at der er Grund til at sætte det afgørende Skel derved og udelukke, hvad der ikke falder herindunder.

For at besvare dette Spørgsmaal rigtigt vil vi først

gøre os fuldstændigt klart, hvad der forstaas ved det citerede Udtryk. Thi det kommer jo ikke an paa, om disse Ord ogsaa muligvis ved et Tilfælde kan forstaas anderledes, end de er ment: det gælder jo ikke om at afgøre, om Ordene er mere eller mindre heldigt valgte.

Det viser sig da, at Durkheim selv forklarer dette Led paa to forskellige Maader. Det hedder: „De er udstyret med en bydende og tvingende Magt, i Kraft af hvilken de paatvinger sig den enkelte, om han vil eller ej. Ganske vist: Naar jeg retter mig derefter af egen fri Vilje, mærkes denne Tvang ikke eller kun lidet, da den er overflødig. Men den er ikke desto mindre en indre Ejendommelighed ved disse Fænomener. Beviset herfor er, at den gør sig gældende i samme Øjeblik jeg forsøger at gøre Modstand. Hvis jeg prøver at krænke Rettens Regler, reagerer den mod mig, idet den forhindrer min Handling, hvis der endnu er Tid dertil, eller annullerer den og lader den afløse af en normal, hvis den allerede er udført og kan gøres om, eller lader mig sone den, hvis der ikke kan ydes Oprejsning paa anden Vis. Og hvad nu rent moralske Regler angaar, er det den almindelige Mening, der lægger Baand paa enhver Handling, der krænker den, gennem det Tilsyn den fører med Borgernes Opførsel og gennem de særlige Straffe, den har til sin Raadighed. I andre Tilfælde er Tvangen ikke saa voldsom, uden at den derfor hører op. Hvis jeg ikke underkaster mig de selskabelige Omgangsregler, hvis jeg i min Paaklædning ikke tager Hensyn til de i mit Land og min Stand herskende Sædvaner, virker Folks Latter og Trækken sig tilbage fra mig paa samme Maade som en egentlig Straf, omend mindre haand-

gribeligt. I andre Tilfælde er Tvangen indirekte, men ikke mindre virksom. Jeg er ikke nødt til at tale Fransk i Frankrig eller til at benytte mig af de lovlige Betalingsmidler; men det er mig umuligt at gøre anderledes. Hvis jeg vilde forsøge at sætte mig ud over denne Nødvendighed, vilde Forsøget ynkeligt mislykkes. Som Fabrikant er der ingen der hindrer mig i at anvende Tilvirkningsmaader og Metoder fra forrige Aarhundrede; men hvis jeg gør det, gaar jeg en sikker Ruin i Møde. Selv naar det faktisk lykkes mig at frigøre mig fra og tilsidesætte disse Regler, maa jeg dog altid kæmpe med dem. Selv besejrede viser de deres tvingende Magt ved den Modstand de yder. Selv den Reformator, hvem Heldet følger, møder den Art Modstand paa sin Vej“. — Ligeledes hedder det i den senere nøjere Formulering af dette Punkt: „Et socialt Fænomen kendes paa den ydre Tvang, som det har Kraft til at udøve overfor Individerne“ — og det fremhæves atter udtrykkeligt, at denne Tvang enten ytrer sig i Form af en bestemt Sanktion, d. v. s. Samfundets Straf overfor den, der afviger fra dets modi, eller i Form af Modstand og Hindringer. Durkheim synes altsaa bestemt at fastholde den ydre Tvang som et Væsenmærke for det sociale Fænomen („un caractère intrinseque de ces faits“) og at ville udelukke hvad der ikke frembyder denne Ejendommelighed.

Men paa et andet Sted i selvsamme Kapitel udtaler Durkheim sig paa en noget anden Maade om denne Tvang. Han siger: „Eftersom det er ubestrideligt, at Flertallet af vore Forestillinger og ideelle Tilbøjeligheder ikke er udarbejdede af os, men tilført os udefra, kan de kun gennemtrænge os ved at paatvinge

sig os; andet siger vor Definition ikke“. D. hævder altsaa, at denne her omtalte Tvang er identisk med den i de andre Formuleringer omtalte. Og da han — sikkert med Rette — paastaar, at selve Eksistensen af sociale Fænomener gør Eksistensen af en saadan Tvang øjensynlig, synes han altsaa endda at holde den før skildrede ydre Tvang for en paa Forhaand nødvendig Betingelse for sociale Fænomeners Opstaaen og Bevarelse. Og idet D. samler sine Betragtninger over de forskellige Led af den først formulerede Definition til en endelig Formulering, indeholder denne atter begge Udtryk for Tvangen, Side om Side, som to Maader at udtrykke det samme paa: „Socialt Fænomen er enhver — bestemt eller ubestemt — Maade at handle paa, der er i Stand til at udøve en ydre Tvang overfor Individet; eller endnu bedre: som er almindelig i et givet Samfund, idet det dog har en egen Eksistens, uafhængig af sine enkelte Udslag.“ —

Det maa nu straks fremhæves, at der allerede er stor Forskel paa de to først nævnte Former for ydre Tvang: Sanktionen og de praktiske Vanskeligheder, der kan blive Følgen af Handlinger i Strid med de i et givet Samfund herskende Handlemaader. Sanktionen er noget for sociale Fænomener ejendommeligt: den kan ikke tænkes uden netop i Forbindelse med et socialt Fænomen, saa sandt som Straf forudsætter Forseelse. Praktiske Vanskeligheder derimod opstaar i mange Forhold i Livet og i mange forskellige Anledninger: de er ikke noget for sociale Fænomener ejendommeligt. Men der er saa heller ikke nogen som helst Sandsynlighed for, at de altid vil optræde i bestemte

Forbindelser med Samfundsfænomener. Er det rigtigt, at Tilsidesættelse af visse givne Handlemaader er forbundet med praktiske Vanskeligheder, er det heller ikke udelukket, at det i andre Tilfælde netop kan være forbundet med Vanskeligheder eller Ofre at handle i Overensstemmelse med hine, — Vanskeligheder, som den, der ikke undser sig for at handle anderledes, netop sætter sig ud over. De praktiske Vanskeligheder er altsaa ikke som Sanktionen et for sociale Fænomener karakteristisk Agregat til disse, kan derfor ikke, som muligvis hin, registreres som en konstant Faktor, som et af de Forhold, der fremmer sociale Fænomeners Dannelse og Bestaaen.

Men noget helt andet igen end baade Sanktionen og de praktiske Vanskeligheder, som Durkheim sammenfatter som den ydre Tvang, er den „Tvang“, der er Tale om i den sidste Del af den endelige Formulering, og som D. slutter sig til af den blotte Eksistens af herskende modi. Naar vi i denne Betydning siger, at de sociale Fænomener paatvinger sig os, er det jo ikke stort andet end et metaphorisk Udtryk, ligesom naar vi siger om et Menneske, at det paatvinger andre sine Synsmaader. Det af Durkheim brugte franske Ord „s'imposent“, der af os er gengivet ved „paatvinger sig“, indeholder jo end ikke Forestillingen om Tvang. Og først og fremmest er der her i hvert Fald ikke Tale om nogen ydre Tvang, der bringer ogsaa den uvillende til at handle paa en bestemt Maade. Tvangen betyder her ikke andet, end at visse Handlemaader og Tænkemaader er tilført os udefra, ikke frit og selvstændigt opfundet af os selv, men bibragt hver enkelt, først og fremmest ved Opdragelse. Denne

„Tvang“ paavirker vor Vilje, hin straffer os, efter at Viljesspørgsmaalet er afgjort og en fra den givne modus afvigende Handling foreligger.

Det er nu vor Overbevisning, at Aarsagen til denne Uklarhed ligger i den Omstændighed, at Durkheim's Opfattelse af Sanktionen, henholdsvis de praktiske Vanskeligheder, kort sagt den ydre Tvang, som en integrerende Bestanddel af det sociale Fænomen som saadant er urigtig; og idet D. søger at bringe Overensstemmelse mellem denne sin Opfattelse og de Tvivl, den umiddelbare Iagttagelse af visse Fænomener kalder til Live, ved en Række nærmere Forklaringer, der i Virkeligheden er Afdæmpninger af den første Formulering, er det at disse forskellige Formuleringer — da i Virkeligheden et klart Valg mellem de to Standpunkter er nødvendigt — faktisk kommer til at modsig hinanden, saa at der kan paavises to Grupper Formuleringer: den ene indeholdende den af D. principielt hævdede Opfattelse: „udstyret med en tvingende Magt, i Kraft af hvilken det paatvinger sig den enkelte“ eller „i Stand til at udøve en ydre Tvang overfor Individet“ — den anden et Udtryk for den Opfattelse, vi anser for den rette: som blot konstaterer Eksistensen af herskende modi og antyder Eksistensen af en Kraft, der skaber og opretholder saadanne: „ikke udarbejdede af os, men tilførte os udefra, gennemtrængende os, idet de paatvinger sig os“ eller „almindelige i et givet Samfund (idet de dog har en egen Eksistens uafhængig af de enkelte Udslag)“.

Denne vor Opfattelse: at Sanktionen ikke er en nødvendig Bestanddel af et socialt Fænomen, eller — om man vil — at der eksisterer usanktionerede sociale

Fænomener, — skal vi nærmere gøre Rede for i det følgende, Sanktionen viede Afsnit. Her skal det blot endnu drøftes, hvilken Formulering Definitionen af det sociale Fænomen rettelig bør erholde under Forudsætning af denne vor Paastands Rigtighed.

Det er da klart, at den Durkheim'ske af os forkastede strenge Formel indeholder langt mere end nødvendigt for at sondre klart mellem det sociale eller overorganiske Fænomen og det organiske, som man maaske ikke vil holde for tilstrækkeligt sikkert udelukket ved Definitionens andet Led. For at udelukke det at spise, drikke, sove fra Gruppen af sociale Fænomener er det ikke nødigt at tilskrive disse den Egenskab, at de hævdes ved ydre Tvang. Det er tilstrækkeligt udtrykkeligt at fremhæve, at det ikke drejer sig om almenmenneskelige organiske Funktioner, men om saadanne Maader at opføre sig paa, som, da de netop er af samfundsmæssig Karakter, ikke er ens i alle Samfund, men forskellige alt efter Tid og Sted. Det er naturligvis ikke paa Forhaand udelukket, at et eller andet Fænomen af social Art alligevel i alle hidtil kendte Samfund har været ens. Men dette udelukkes heller ikke ved Durkheim's sidst nævnte Formulering. Denne kan sikkert fastholdes. En lille Forbedring vilde det maaske være, om man i Stedet for „er almindelig“ sagde „hersker“. Dette Ord ligesom udtrykker lidt af den saa kaldte „Tvang“, der er Tale om, naar vi billedligt siger, at det sociale Fænomen paatvinger sig os.

Det er da vor Overbevisning, at de sociale Fænomener bedst bestemmes, naar vi definerer dem som de i et givet Milieu herskende Maader at handle, tænke og føle paa. Heri ligger efter vort Skøn alle-

rede, at disse Maader har en selvstændig, af Individerne uafhængig Eksistens udenfor disse; men naturligvis kan dette ogsaa udtrykkeligt tilføjes. Heri ligger endvidere, at det er de af Milieu'et afhængige Fænomener det drejer sig om, hvad der ikke udelukker, at det samme Fænomen kan træffes i flere Milieu'er, men paa den anden Side gør det venteligt, at det modsatte ofte vil være Tilfældet. Denne Definition siger derimod intet om, ad hvilke Veje sociale Fænomeners Dannelse og Bestaaen muliggøres, lader altsaa det store og saare vigtige Spørgsmaal om Sanktionens Forhold til det sociale Fænomen og dens Betydning i Almindelighed ude af Omtale. Ved Ordet „Milieu“ opnaar man endeligt at undgaa den ved Begrebet „Samfund“ heftende Flertydighed, idet det herved betones, at Samfund af enhver Orden er indbefattede.

II. SANKTION.

Literatur: som under I.

Ved Sanktion forstaar man i Sociologien et Samfunds Straf overfor den, der handler i Modstrid med dets herskende modi, — en Betydning, der altsaa fuldstændigt afviger fra Ordets sædvanlige. De Handlemaader, der udgør Sanktionen, er selv sociale Fænomener: modi agendi, der igen kan være sanktionerede: den der omgaaes en af Selskabet forstødt Person, kan selv blive forstødt af dette. Sanktionen kan have en ganske bestemt Form: Straffen i vore Dage, forskellige religiøse Sanktioner fra de tidligste Tider lige op til Nutiden. Men den kan ogsaa — som til Dels i ovenantydede Tilfælde — bestaa i en mere ubestemt uvenlig Holdning fra den sociale Enheds

Side, hvis modus er blevet tilsidesat. Dette sidste maa vel fastholdes; thi det forekommer ofte, at en modus, der ikke er sanktioneret af den Enhed, hvis modus den er, kan blive det fra en mindre Gruppes Side indenfor hin. Det er f. Eks. en i Vesteuropa herskende modus at lykønske nærstaaende Personer til deres Fødselsdage. At denne modus ikke er sanktioneret, vil sige, at der ikke i Samfundet ses skævt til den, der forsømmer dette. Men det modsatte kan være Tilfældet indenfor den paagældendes Familjekreds, der maaske paa Grund af en saadan Forsømmelse overfor Familjens Overhoved indeslutter Synderen i den Mur af Kulde og Tilbagetrukkethed, der er saa karakteristisk for Familjesanktionen i vore Samfund. Familien sanktionerer altsaa denne modus, men ikke desto mindre er den usanktioneret, fordi den Enhed, i hvilken den hersker, ikke sanktionerer den. Anderledes vilde Tilfældet være, hvis det havde drejet sig om en Familjeskik, f. Eks. at samles paa en bestemt Helligdag til et fælles Maaltid. En saadan modus er sanktioneret, hvis der ses skævt til den, der uden skellig Grund udebliver; thi her er det den samme Enhed, der „ejer“ og sanktionerer den.

Vi har atter her antydnet, at der findes usanktionerede modi og skal nu opholde os lidt ved dette Spørgsmaal, idet vi betragter en Række modi i det moderne vesteuropæiske Samfund, der er det, vi har det mest indgaaende Kendskab til, fordi det er vort eget, hvis utallige Handle-, Tænke- og Følemaader vi er fortrolige med som med intet andet Samfunds. Vi kan da først nævne, at en Række modi vel sanktioneres, hvis de paagældende Handlinger udføres anderledes end sæd-

vanligt, men ikke, hvis de slet ikke udføres. Vil man f. Eks. vise et Menneske en særlig Opmærksomhed, er der ganske bestemte Maader at gøre dette paa, hvis Fravigelse vækker Selskabets Reaktion, i Reglen Latter. Men en saadan ganske særlig Æres- eller Hengivenhedsbevisning kan man altid frit afgøre, om man føler sig foranlediget til eller ej. Overhovedet er paa selskabeligt Omraade Sanktionens Grad og Omfang meget varierende, og det gælder ogsaa det nærliggende Omraade Moden. Der findes sikkert i vore Samfund en typisk Mandsdragt: en herskende Maade at klæde sig paa. Men dette udelukker ikke, at man kan klæde sig endda særdeles afvigende, uden at nogen Sanktion gør sig gældende. Og det samme gælder med Hensyn til Sæsonmoderne: de fra Aar til Aar vekslende Variationer, især af Kvindernes Klædning. Medens vel nok i visse Kredse Afvigelse herfra kan udløse Sanktion, er i det store og hele disse — yderst iøjnefaldende og faktisk saare stærkt dominerende modi usanktionerede.

Ved de nævnte Tilfælde er Sanktionen dog saa at sige aldrig langt borte: en for stor Afvigelse kalder den let frem. Men tager vi en saa overordentligt dominerende enkelt modus som Kaffedrikning — maaske et klassisk Eksempel paa et socialt Fænomen — er der her overhovedet ikke Tale om Sanktion. Medens den, der hos os vilde spise Hunde eller Katte, vel udsatte sig for en følelig Sanktion, kan man overfor Kaffe forholde sig aldeles efter Behag: lade være at drikke den, lave den paa sin egen Maade, drikke den til Overmaal, uden at behøve at frygte for Sanktion. Med Hensyn til det berørte Spørgsmaal om Forholdet

mellem Sanktion og Domineren, kan det bemærkes, at en sanktioneret modus ingenlunde behøver at være stærkere dominerende end en usanktioneret. Man kan saaledes lægge Mærke til, at Sanktionen — og da hyppigt en særlig kraftig — ofte forekommer ved saadanne modi, hvor en særlig stærk Interesse er forbundet med Afvigelse, der da af samme Grund ogsaa hyppigt finder Sted.

Ved en hel Række Forhold af lignende Art som det sidst nævnte gælder det ligeledes, at der slet ikke bliver Tale om Sanktion, f. Eks. med Hensyn til Fornøjelser: hver By har sine traditionelle Fornøjelsesmaader og -steder, men disse danner blot Fornøjelsesmuligheder til Udvalg, man behøver ikke at benytte nogen af dem. Det er saare let at opremse Eksempler paa saadanne enkelte usanktionerede modi: vi indgaar Væddemaal, driver Sport, kører med Tog, Skib, Cycle, gaar bestemte Ture eller spiser bestemte Retter paa bestemte Dage, vi deltager i det politiske Liv, gaar i Teater, nyder Kunst, lader vore Børn undervise i Musik eller Sang, vi holder visse Kunstnere eller Forskere for store — maaske uden at kende noget til deres Værk — holder visse Egne for skønne — maaske uden at have set dem — vi gør og tænker Hundreder af andre Ting, uden paa nogen Maade at føle os forpligtet dertil eller udsætte os for nogen Sanktion ved at undlade det. Det er modi, der netop er „almindelige, fordi de er sociale“, der „paatvinger sig en“ forsaavidt som man vokser ind i dem, men (i Rgl.) heller ikke paa nogen anden Maade. (Vi overser ikke, at disse modi som Foreningsmodi kan være sanktionerede. Saadanne Foreninger vaager ofte strengt over Medlemmernes

Iver paa det paagældende Omraade og sanktionerer Passivitet. Men som modi i det store almindelige Samfund er de usanktionerede). — Et smukt Eksempel paa en usanktioneret modus danner ogsaa Ordsprog.

Man indvende ikke, at der ved alle disse modi er Tale om ret uvæsentlige Handlinger. Durkheim fremhæver i det ovenfor citerede Stykke, at ogsaa den paa en bestemt Tid og et bestemt Sted herskende Teknik: Maaderne at producere paa, er sociale Fænomener; den der vilde forsøge at arbejde efter Metoder fra forrige Aarhundrede vilde snart ruinere sig. Vi har tidligere fremhævet, at vi ikke holder disse „praktiske Følger“ for noget Sanktionen sidestillet. Men selv bortset herfra — skønt de usanktionerede Fænomeners Antal forøges yderligere, naar dette ogsaa tages i Betragtning, f. Eks. Sproget! — maa det erindres, at det netop i vor, i Kapitalismens Tid, er enhver industriels Stræben at finde nye, om muligt revolutionerende Metoder eller — om man vil — at forudane næste Aarhundredes Teknik. Og hverken social eller praktisk Modstand af den her relevante Art møder ham, hvis det lykkes ham. Man har herimod fremhævet, at det netop er en fremherskende modus i det kapitalistiske Samfund at benytte en rent rationel Teknik uden Hensyn til dens Forhold til de bestaaende Metoder, hvad der ogsaa netop skulde danne denne Periodes Kendemærke i Modsætning til den foregaaendes. Det er meget muligt, at „Kapitalismens Idé“ godt udtrykkes ved den fremdragne Kendsgerning. Men det maa fastholdes, at de sociale data er de enkelte konkrete modi. Filosofer søger da at uddrage ledende Idéer af Grupper af saadanne enkelte Fænomener: af visse moralske

modi ekstraherer man Retfærdighedens Idé, af andre maaske Solidaritetens, og paa samme Maade uddrager man af visse økonomiske modi i en bestemt Periode dennes „Idé“. Men disse Idéer er jo afledede, selv om Filosofen tror, at de er det primære, hvis Udslag de forskellige sociale Fænomener danner. Faktisk er naturligvis Fænomenerne det primære og hine Idéer mere eller mindre ufuldkomne Forsøg paa at resumere Virkeligheden eller rubricere den i et ringe Antal Rubrikker.

Alle de ovenfor fremhævede Eksempler er hentede fra vore moderne Samfund; og det kunde herimod indvendes, ikke mindst med Henblik paa det sidste Eksempel, at denne Mangel paa Sanktioner især paa økonomisk Omraade er et ganske moderne, specielt kapitalistisk Fænomen. — Naturligvis maa en almindelig Definition af de sociale Fænomener som saadanne passe paa den kapitalistiske Periode som paa enhver anden. Men man kunde da gøre gældende, at det, vi kalder Kapitalisme, ikke er et selvstændigt Udviklingsstadium, men en kaotisk, organisationsløs, abnorm Overgangsperiode mellem en gammel forsvindende og en opstaaende ny Organisation. Det er vistnok en Del, der kunde anføres til Fordel for denne Synsmaade. Men det maa sikkert fastholdes, at det ikke kan lade sig gøre i denne Sammenhæng at bygge paa en i hvert Fald vovet Opfattelse af en enhelt historisk Sammenhæng, og det saa meget mindre, som det er klart, at en almindelig Definition af det sociale Fænomen ogsaa maa omfatte Overgangstilstandenes sociale Foreteelser, og overhovedet abnorme Fænomener lige saa vel som normale. Endelig maa det heller ikke glem-

mes, at vi for fremmede eller gamle Samfunds Vedkommende vel er nogenlunde i Stand til at fastslaa Tilstedeværelsen af sociale Fænomener, der har en ganske bestemt Form, men kun yderst vanskelig kan dømme om Tilstedeværelsen af modi, der ikke giver sig haandgribelige Udslag. Ogsaa Skildrerne hefter sig naturlig fortrinsvis ved hine: en forskningsrejsende fortæller, at han har set et Menneske blive stenet, men har ikke nogen sikker Opfattelse af mindre iøjnefaldende Sanktioner. Og juridiske og religiøse Lovbøger, ja overhovedet alle Kilder omtaler naturligvis overvejende de haandgribelige Sanktioner, saa det er svært at dømme Tilstedeværelsen af uhaandgribeligt, svagt eller slet ikke sanktionerede modi. Ikke desto mindre holder vi det for yderst sandsynligt, at de usanktionerede sociale Fænomener især er ejendommelige for de mere sammensatte Samfund, at de lidet uddifferentierede Samfund sjældnere rummer Tilfælde af usanktionerede modi.

Vi maa endelig nævne en hel Gruppe modi af særlig Beskaffenhed. I en af de ovenfor citerede Definitioner forekommer der en Sondring mellem fixerede og ufixerede, mellem bestemte og ubestemte Handlemaader. Ved ufixerede forstaas der da saadanne modi, især modi iudicandi, der opstaar i en enkelt historisk Situation, f. Eks. paa et Møde under en stor Talers Indflydelse. Ogsaa her er de Tænkemaader eller Følemaader, der ved saadanne Lejligheder forplanter sig til de enkelte deltagende, af udpræget social Karakter: har en egen Eksistens udenfor Individerne og paatvinger sig disse udefra. Men kun under ganske særlige, ophidsede Forhold gælder det, at den, der ikke lader

sig rive med, er udsat for Overlast eller mindre følelig Sanktion fra de andres Side. I Almindelighed kan man uden at udsætte sig for noget forholde sig passiv. Det er altsaa Reglen, at disse ufixerede modi er usanktionerede, og det er bekendt, at de kan spille en ikke ubetydelig Rolle.

Vi skal nu betragte selve Sanktionen nærmere. Vi fremhævede før, at den selv er et socialt Fænomen, en modus. Dette har givet Anledning til en almindelig Uklarhed med Hensyn til dens Væsen og Forhold til den sanktionerede modus, — en Uklarhed, der yderligere er bleven fremmet ved Undladelsen af tilstrækkelig klart at fastholde de sociale Fænomeners Karakter af modi og ved en dermed overensstemmende Sprogbrug, der ved stadigt at operere med Begreber som Skik, Pligt, Krav etc. netop tjener til at forøge — ligesom den selv er en Følge af — denne Uklarhed.

Vi vælger til Illustration et Eksempel: Forbrydelsen. Hvilke umiddelbare sociale Data ligger til Grund for dette abstrakte Begreb? Der findes — som alt nævnt — en Gruppe modi agendi, omfattende en Del, udelukkende en anden Del af de paa et bestemt Omraade mulige Handlemaader. Der er her ingen Grund til at betone en Sondring mellem positive og negative Handlemaade: at en bestemt Handlemaade er herskende, betyder jo netop bl. a., at man ikke handler paa anden Maade. For Simpelheds Skyld kan vi da betragte den hele Gruppe herskende Handlemaader som en enkelt modus, den retmæssige Handlen, eller endnu bedre, udtage en enkelt modus, som Repræsentant for den hele Gruppe, f. Eks. den at respektere andres Ejendomsret eller — negativt udtrykt — ikke at stjæle

(bedrage, røve etc.). Denne modus er sanktioneret: den, der vides at have handlet anderledes, straffes, baade med den lovlige Straf og med selskabelig Udelukkelse og Vanære. Men dette er ikke alt. Der findes endvidere en, om man vil: parallel, modus iudicandi, der bestaar i, at det at stjæle holdes for utiladeligt. Ogsaa denne modus er sanktioneret: den, der erklærer at skønne anderledes, straffes, eventuelt endog haandgribeligt efter Loven, ganske som ovenfor. Dette skulde synes klart nok: man krænker en Handlemaade ved at handle anderledes; man krænker en Tænkemaade ved at tænke anderledes. Begge modi er sanktonerede: naar det bliver offentlig bekendt, straffes man. Derimod er den Handling at stjæle ingen Tilsidesættelse af den Tænkemaade, der fordømmer Tyveri, lige saa lidt som det at anerkende Tyveri som rigtigt er en Tilsidesættelse af den Handlemaade at respektere andres Ejendom. Ikke desto mindre finder man atter og atter Ytringer, der tydelig viser, at Sagen opfattes saaledes, som om Sanktionen paa Tyveri bestod deri, at det anses for vanærende at stjæle. Med andre Ord: af to parallelle modi opfattes den ene som værende en Sanktion paa den anden!

At denne Opfattelse er urigtig, fremgaar af Sagens Natur: at en bestemt Handlemaade holdes for urigtig, skaber slet ikke nogen Sanktion. Denne opstaar først, naar der fra Samfundets Side foretages en haandgribelig eller uhaandgribelig Aktion — hvad det følgende yderligere vil vise. Men Spørgsmaalet Parallelmodus eller Sanktion kunde maaske endda holdes for en Strid om Betegnelser, hvis ikke den her bestridte Betragtningmaades Uigennemførlighed vistes ganske tydeligt af

selve Forholdene. Hvis Opfattelsen af en fordømmende *modus iudicandi* som en Sanktion var rigtig, maatte der findes Sanktioner, der ikke var Sanktion paa noget. Thi der findes *modi iudicandi* — ogsaa fordømmende og endda sanktionerede — uden *parallele modi agendi*! Der findes f. Eks. hos os en *modus iudicandi*, der fordømmer det at lyve. Det er nu ganske urigtig heri at se et Eksempel paa en usanktioneret *modus agendi*, idet man ræsonnerer: det er en moralsk Pligt at tale Sandhed, men der sker ikke den, der tilsidesætter den, noget — altsaa en usanktioneret Pligt! Denne fejle Betragtning er netop en Følge af Tænkning i Ord og Begreber i Stedet for positiv Iagttagelse, nærmere bestemt en Følge af Anvendelsen af Ordet „Pligt“ i Stedet for det konkrete „modus“. Thi fastholdes det, at det sociale Fænomen altid er en *modus*, ses det straks, at der kun foreligger en *modus iudicandi* af det nævnte Indhold, men slet ikke bestaar nogen herskende Handlemaade med Hensyn til Sandhed og Løgn. Der findes altsaa ingen parallel *modus agendi*, som den fordømmende *modus iudicandi* kunde være Sanktion paa. Derimod er den selv sanktioneret: den, der vilde skrive en Bog og deri hævde, at det at tale Løgn absolut ikke er ringere end at tale Sandhed, vilde vel faa noget at føle. Og dette Eksempel er ikke noget enstaaende: der findes utallige baade sanktionerede og usanktionerede *modi iudicandi*, der ikke har nogen parallel *modus agendi*, ja end ikke efter deres Indhold kan have det. Parallelismen mellem visse *modi agendi* og *iudicandi* er et særdeles interessant Fænomen, som man, hvad der senere yderligere skal fremhæves, ingenlunde maa lade ude af Betragtning; men dette Forhold

er dog ikke af en saadan Almindelighed, en saadan Konstants, som f. Eks. Forholdet mellem modus og Sanktion.

Hvad det modsatte Forhold angaar: modi agendi uden parallel modus iudicandi, er der ogsaa Eksempler nok herpaa. Der er dog en vis Forskel, eftersom det drejer sig om sanktionerede eller usanktionerede modi agendi. Hvad de sidste angaar, er det let nok at paavise, at i utallige Tilfælde en parallel modus iudicandi simpelthen mangler. Naar man i København gaar paa Langelinje og drikker Te med varme Hveder St. Bededags Aften, er det ikke muligt at paavise nogen dermed parallel Tænkemaade. Derimod skulde Forholdet synes at være et andet med Hensyn til sanktionerede modi agendi, idet man med et Skin af Ret kunde hævde, at disse altid har en parallel modus iudicandi. Lad os f. Eks. se paa den modus, ved visse Helligdage at give Præsten frivillige Gaver. Der er ingen Tvivl om, at den er sanktioneret; men eksisterer der virkelig en parallel modus iudicandi? Vi mener Nej. Det vilde efter vor Opfattelse ikke være nogen nøjagtig Gengivelse af Forholdet, hvis man vilde sige: det holdes for upassende eller ufint eller urigtigt ikke at give Præsten noget til Helligdagene. Der findes ingen saadan egen modus iudicandi; men ganske vist: idet man sanktionerer Undladelsen, fordømmer man naturligvis Handlingen. Sanktionen virker ikke rent mekanisk gennem Individerne uden Reflektion eller Bevidsthed hos disse. Tværtimod, en Handling diskuteres og fordømmes, idet den sanktioneres. Man kunde ganske vist sige, at det vilde være en nøje Gengivelse af Forholdet, hvis man udtrykte dette saaledes: det

hører sig til at give disse Gaver. Men dette er jo netop ikke Udtryk for en *modus iudicandi*, men en positiv Beretning om en herskende *modus agendi*! Men det maa indrømmes, at denne Grænse er alt andet end distinkt; man kan ikke paatvinge den tvivlende denne Synsmaade ved Paavisning af umiddelbare data.

Som Resultat af disse Betragtninger maa vi da fastholde, at Sanktionen er en *modus agendi*, der staar i et bestemt for sociale Fænomener ejendommeligt Forhold til et saadant, idet den saa at sige ytrer sig som et Samfunds straffende Reaktion overfor dem, der tilsidesætter en af dets *modi iudicandi* eller *agendi*. Sanktionen er selv et socialt Fænomen og kan som saadan være sanktioneret; den kan ytre sig i en ganske bestemt foreskreven Form eller mere ubestemt, men altid mere eller mindre aktivt, som en Aktion. Sanktionen har intet at gøre med Parallelismen mellem en *modus agendi* og en *modus iudicandi*, idet baade to parallelle *modi* hver for sig og *modi*, der slet ikke har nogen Parallel, kan være sanktionerede. Sanktionen er et overordentlig almindeligt, i ethvert Samfund forekommende og med den sociale Natur nøje sammenhængende Forhold, der dog ikke kan siges at være et Kriterium paa sociale Fænomener, idet der utvivlsomt — i stærkt uddifferentierede Samfund antagelig i betydelig højere Grad end i lidet sammensatte — eksisterer usanktionerede sociale Fænomener.

III. KLASSIFICERING.

Literatur: foruden det under I nævnte, Durkheim: Art. „Sociologie et Sciences sociales“ i „De la Méthode dans les Sciences“.

Efter at have drøftet det sociale Fænomens Form og Forholdet mellem sanktionerede og sanktionerende modi gaar vi over til at betragte det saare vanskelige og vigtige Spørgsmaal om den rette Sortering eller Klassificering af sociale Fænomener. Dette Problem maa imidlertid ikke forveksles: hverken med det Problem, Durkheim saa overlegent drøfter — eller vel rettere løser — i Kapitlet om „la constitution des types sociaux“ — ellær med det af Steinmetz, Vierkandt o. a. fremhævede Spørgsmaal. For Durkheim drejer det sig paa det nævnte Sted om at bestemme et enkelt Synspunkt, ud fra hvilket ethvert givet politisk Samfund kan bestemmes som højere eller lavere. Det er bekendt, at han finder denne Inddelingsgrund, eller hvad man nu vil kalde det, i Samfundenes S sammensathed, saaledes at han som lavest anfører Samfund, der ikke omfatter mindre Dele: Horden, derefter kommer Samfund, der udgøres af en Flerhed af Horder (Claner) o. s. fr. For de to sidstnævnte gælder det om at ordne Kulturstadierne, saa at et bestemt politisk Samfund til forskellige Tider kan tilhøre forskellige Klasser, selv om de ikke har forandret sig i organisatorisk Henseende. De Enheder, vi her har at gøre med, er ikke Samfund — et Begreb vi slet ikke har drøftet — men sociale Fænomener, som det gælder at sortere ved at opstille Klasser, der omfatter Fænomener af samme Beskaffenhed.

Man ved, at medens man i Filosofien — og de filosofisk drevne, endnu ikke i et positivt Stadium ind-

traadte „Realvidenskaber“ som Nationaløkonomien — lægger Definitioner til Grund og ordner Virkeligheden derefter, sætter den positivt arbejdende Forsker sig det Maal at klassificere empirisk, d. v. s. at begynde med den positive Undersøgelse af Fænomenerne og paa Grundlag af det derved vundne Kendskab til disses Natur at søge at opstille Klasser, der omfatter Fænomener, som Undersøgelsen har vist er af samme Væsen. Thi ogsaa først Undersøgelsen kan vise, hvilke Ejendommeligheder der er væsentlige og hvilke uvæsentlige, hvilke der kan og maa lægges til Grund for en Klassificering, og hvilke det ikke er berettiget at sætte Skel efter.

Man maa dog ikke gøre sig for store Forestillinger om den virkelige, praktiske Forskel mellem de Arbejds-metoder, de to Grupper af Forskere følger. Og især ved nye Videnskaber, eller rettere: ved Videnskaber, der først nyligt er indtraadt i et positivt Stadium, gælder det saare hyppigt, at den positive Forsknings Principper mere gør sig gældende i den Aand, der behersker Undersøgelsen end ved de enkelte Operationer indenfor denne. (Dette viser sig ikke mindst ved den klare bevidste Udskillen af alle Værdiproblemer, medens i Filosofien og de dermed sidestillede Discipliner den positive Undersøgelse ikke sjældent gøres til et blot Middel i Vurderingsspekulationens Tjeneste). Denne relativt ringe Forskel ytrer sig praktisk bl. a. derved, at det, selv med de bedste positive Hensigter, saa længe vor Erkendelse af sociale Fænomeners Ejendommeligheder er saa lidet omfattende, selv for et øvet Øje ikke er helt let at skelne mellem en Definition, der blot er udsprunget af en forudfattet Forestilling,

og et Resultat fremgaaet af Iagttagelse og Sammenligning. Thi det sikre vi ved, det Stof der er videnskabeligt undersøgt og kan udnyttes med Sikkerhed som Grundlag for Slutninger, er saa lidet omfattende, at Forskerens Prøven og Afvejen næppe fylder mere i en Afhandling end Filosofens indledende Spekulationer. Thi det Arbejde der ligger bag de faa og ret simple positive Resultater ses jo ikke paa Tryk. Naar en Forfatter skriver: „Naar vi ser paa de Fænomener, der kaldes moralske, . . .“ kan Læseren ikke vide, om han — maaske flere Aar igennem — virkelig har set derpaa, eller det er den ved Fremsættelsen af forudfattede Forestillinger i Definitionens Form sædvanligt brugte Formel.

Og fuldt saa klart som i den rent principielle Betragtning kan Grænsen mellem godt og ondt, mellem Forskning og Spekulation, i Virkeligheden heller ikke kræves opretholdt. Overgangen i den enkelte Videnskabs Historie fra det spekulative til det positive Stadium synes altid at maatte foregaa mere eller mindre kontinuerligt. Ikke blot fordi de Forskere, der har anerkendt (og forstaaet) den positive Videnskabs Principper, ofte ubevidst til Dels endnu beherskes af spekulative Tankevaner. Men ogsaa fordi i en ny Videnskab et positivt Grundlag mangler, saa at den reale Forsker ofte maa tage sit Udgangspunkt fra spekulative Forudsætninger. Ogsaa dette gælder i ganske særlig Grad med Hensyn til vort Klassificeringsproblem. Vi ved ikke positivt, hvad politiske og hvad moralske Fænomener er. Men vi er dog nødte til at begrænse enhver Enkeltundersøgelse til en saadan Gruppe. Selv om vi da ogsaa, saa vidt det paa nogen Maade er muligt, undgaar at begrænse Undersøgelsernes Omraade

ved en forudfattet Forestilling, udtrykt i en Definition, har vi intet bedre at tage vor Tilflugt til end den sædvanlige Betydning af disse Betegnelser. Men naturligvis er i Virkeligheden de spekulative Definitioner — hvor forskellige de end kan synes at være — netop fordi de blot er Udtryk for forudfattede Forestillinger, i nøje Overensstemmelse med Ordenes almindelige Brug. Men derved faar den unge positive Forskning og den filosofiske Spekulation paa socialt Omraade saa at sige samme Udgangspunkt.

Man maa herved være opmærksom paa Opgavens Karakter. Durkheim fremhæver maaske ikke helt uden Ret, at man ikke, hvor det drejer sig om at opstille Klasser og Typer, kan begynde med at undersøge samtlige relevante Fænomener og derefter skride til deres Klassificering. Thi dette vilde betyde at opgive Arbejdet eller rettere udsætte det paa ubestemt, men i hvert Fald meget lang Tid. Og det at foretage Klassificeringen efter at „alt“ er undersøgt er efter D. ogsaa meningsløst, allerede af den Grund, at den saa ikke vil være af nogen væsentlig Værdi. Klassificeringen skulde efter hans Opfattelse først og fremmest hjælpe til at afkorte Vejen for Forskningen ved at muliggøre det at begrænse Undersøgelsen til en Række Typer som Repræsentanter for de mangfoldige Enkeltfænomener, som det er umuligt for den enkelte at overskue. Men i saa Fald er det klart, at Klassificeringen netop hører til paa et tidligt Stadium af vort Kendskab til Tingene: „Hvis den kun skal resumere den færdige Undersøgelse, kan den ikke bidrage til at lette denne“.

Vi er lidet tilbøjelige til at give D. helt Ret i

denne Betragtning. Men ogsaa vi maa fremhæve, at den Klassificering der her er Tale om og kan være Tale om, ikke er den endelige, der efter vor Opfattelse maa fremgaa — om ikke af et fuldstændigt Kendskab til samtlige Fænomener, som man gør vel i ikke at regne med, thi hvilken Videnskab er fuldendt? — saa dog som Resultat af Undersøgelsen, hvor omfattende og gennemført denne nu engang i hvert enkelt Tilfælde er og kan blive. Eller rettere sagt: man maa vel sondre mellem Klassificeringen som Middel og Klassificeringen som Resultat. Det er den sidste vi netop har taget til Orde for. Denne Klassificering er den ideelle: udtrykker vor vundne Erkendelse af de paagældende Fænomeners Væsen. Men det maa huskes, at i al Videnskab er Lovene, som det gælder at komme til Erkendelse af, af en anden Beskaffenhed end Juristens Love. Det drejer sig her ikke om at konstatere Lovens Krav, hvorefter Opgaven er løst og alle Spørgsmaal besvarede. I Videnskaben er vor Erkendelse fremadskridende, det vundne Resultat bliver et Middel til Opnaaelse af nye, der maaske modificerer det Resultat, ved hvis Hjælp de blev vundne. Grænsen mellem Forudsætning og Slutning, mellem Methode og Resultat, er ikke distinkt. Overgangen er kontinuerlig; hvad der er det ene i Dag, bliver fra i Morgen af det andet. Det samme gælder da ogsaa Klassificeringerne i den Forstand, vi her taler om; thi disse er jo netop blot en Maade at udtrykke et Resultat paa, en Form at fremstille det i, eller om man vil: en Anvendelse, en Udnyttelse af en vunden Erkendelse. Disse Klassificeringer vil da naturligt, ligesom Resultater overhovedet, være en stadig Omforandring under-

kastet: ét blandt flere Udtryk for, eller Udslag af, Videnskabens Udvikling og Fremadskriden. En Gang vundet som Resultat vil Klassificeringen i næste Øjeblik ses anvendt som Forudsætning, som Methode.

Anderledes med Klassificeringen som Middel. Denne er et Stillads, der end ikke kan gøre Krav paa nogen foreløbig Rigtighed. Den opstilles vilkaarligt og bevidst som et Stillads, der straks fra første Færd er bestemt til at kasseres, saa snart Bygningen er færdig. Det kan ske, at den Adgang til Bygningen, man ved Stilladsets Hjælp bygger, tilfældigvis ikke bliver alt for forskellig fra dette. Men man maa ikke paa Forhaand nære nogen Forventning derom. Klassificeringen er her kun et rent Middel til at komme videre, til overhovedet at kunne arbejde. Men ogsaa her er Grænsen i Praksis ikke saa ren og klar som i Principet. Ogsaa det første Stillads ændres efterhaanden som Bygningen skrider frem. Ja — for at blive i Billedet — efterhaanden som man naar højere tilvejs, lader man maaske de nederste Stykker af Stilladset falde og bruger i Stedet for fremtidigt det nederste Stykke af det, der senere skal være Bygningens rigtige Trappe. Stilladset kommer da til at bestaa af et Stykke „rigtig“ Opgang og et Stykke rent Stillads. — Det er næppe nødvendigt at fuldføre Sammenligningen. Den Klassificering, som man til at begynde med i Mangel af ethvert positivt Grundlag benyttede sig af i fuld Bevidsthed om dens indre Værdiløshed eller Tilfældighed, modificerer man efterhaanden i Overensstemmelse med den begyndende Forstaaelse af Fænomerne, — og det ikke mindst af den Grund, at den vilkaarligt valgte Klassificering kan vise sig at være saa inkom-

mensurabel med Fænomenerne, at den ikke lader sig anvende i sin oprindelige Skikkelse. Det ses altsaa, at ligesom den som Resultat vundne Klassifikation har en Tendens til at blive en som Middel benyttet, saaledes har den vilkaarlige, som Middel benyttede Klassifikation en Tendens henimod den som Resultat vundne. Det er saaledes i god Overensstemmelse med Forholdenes Natur og de i en ny Videnskab givne Betingelser for positiv Forskning, at Durkheim samtidigt med at han erklærer, at det er for tidligt at opstille en Liste over de forskellige Klasser af sociale Fænomener, dog foreslaar eller skitserer en saadan. D.'s Liste omfatter foruden de naturlige (geografiske o. lgn.) Forhold — der ikke er sociale Fænomener, naar disse strængt opfattes som modi, men hvis Indflydelse paa sociale Forhold naturligvis kan undersøges — og Befolkningsforhold, der for største Delen omfatter Fænomener af virkelig social Natur, følgende Grupper: religiøse, moralske, juridiske, økonomiske, sproglige og æstetiske Fænomener. Det vil ses, at Listen, der ikke gør Krav paa at være fuldstændig, rummer en Klassifikation, der netop stemmer overens med Sprogbrugens almindelige, ligesom der ikke antydes noget i Retning af, at disse Betegnelser skal forstaas paa en fra den sædvanlige afvigende Maade. Durkheim har saaledes ogsaa valgt det med Sprogbrugen, den almindelige og den dermed nøje overensstemmende filosofiske Opfattelse givne Udgangspunkt, medens der i Ytringen om, at det ikke endnu er Tid at opstille en saadan Klassifikation, ligger en principiel Mistillid til dennes Værdi, — en Opfattelse, der ikke ligger langt fra vor ovenfor skitserede. Hvad den filosofiske Opfattelse angaar, vil

man straks se, at den er i Overensstemmelse med den almindelige og med Sprogbrugen, idet der til de fleste af de anførte Klasser svarer en filosofisk Disciplin; kun mangler en Sprogfilosofi saa godt som fuldstændigt: Opfattelsen af Sproget som social Dannelse er en moderne sociologisk Idé. Nationaløkonomien svarer til to af Klasserne: Befolkningstorholdene og de økonomiske Fænomener; Sondringen mellem disse to Grupper er naturlig, naar man betragter de herhen hørende Kendsgerninger som herskende modi.

Vor Opgave overfor denne Klassificering i Overensstemmelse med den almindelige og filosofiske, i Sprogbrugen udtrykte Opfattelse, kan ikke være den at prøve, hvor vidt den holder Stik overfor en fremskreden Erkendelse af de forskellige Klassers Væsen. Eller m. a. O.: vi vil ikke dømme denne Klassificering som Resultat, men udelukkende som Middel, som Methode. Og i Overensstemmelse med det ovenfor anførte vil vi da prøve, om og hvor langt den er anvendelig, — hvor langt man kan naa med den, inden den bliver inkommensurabel med den Opfattelse af Tingenes Natur, der paatvinger sig med den begyndende Erkendelse af Fænomenernes Væsen. Idet vi betragter denne Klassificering som et vilkaarligt valgt Middel, ønsker vi at prøve dets Anvendelighed. —

Før vi endnu havde antaget og indlevet os i Opfattelsen af det sociale som modi, beskæftigede vi os med det af Socialfilosofier rejste og spekulativt drøftede Spørgsmaal om Forholdet mellem de forskellige Klasser af sociale Fænomener, om deres indbyrdes Afhængighed. Vi standsedes da atter og atter af en bestemt Vanskelighed, idet det i en Mængde konkrete

Tilfælde syntes os, at Problemet forsvandt, saa snart man betragtede det nærmere og — især — søgte at betragte bestemte Enkeltilfælde i Stedet for blot at operere med de store Almenbegreber: Produktionsmaaden, Sæderne, Moralen, Retten o. s. v. Vi fandt saaledes, at det var ørkesløst at diskutere, om det var Ejendommen (d. v. s. Produktionsmidlernes faktiske Befinden sig i Hænderne paa en lille Gruppe Driftsherrer), der var Aarsag til den juridiske Straf for den, der forgreb sig paa denne Ordning, og til Selskabets Fordømmelse af en saaledes straffet. Disse Ting syntes os at være, ikke Aarsag og Virkning, men forskellige Sider af samme Sag. Og da vi af den Durkheim'ske Skole havde lært og selv omhyggeligt tilegnet os og indlevet os i den positive Betragtning af sociale Fænomener som modi, afklaredes denne Forvirring til Forstaaelsen af, at de sociale Fænomener maa forstaaes og derfor ogsaa inddeles efter deres praktiske Indhold. Naar vi havde foresat os at betragte de moralske Fænomener som saadanne og f. Eks. saa paa Blodskamsidéen, kunde vi ikke tænke os, at bestemt Familieordning i et Samfund skulde være et organisatorisk eller morfologisk Fænomen — vi bruger dette sidste Udtryk i en anden Betydning end Durkheim — at den moralske Fordømmelse af dermed stridende Forhold skulde være et moralsk Fænomen, at Lovens Straf herfor skulde være et juridisk, at den religiøse Fordømmelse heraf skulde være et religiøst. Det syntes os indlysende, at hvis Klassifikationen ikke skulde være et Selvformaal, men et Middel til at bestemme Fænomenernes Lovmæssighed, maatte alle disse Foreteelser — Fænomen, Parallelfænomen, Sanktioner —

grupperes i én Gruppe. Thi det syntes os udelukket, at Aarsagerne til den ene Kendsgerning kunde være ganske uafhængige af Aarsagerne til den anden, — at disse maatte søges paa moralsk Omraade, hine maaske paa økonomisk. Vi maatte betragte alle de paagældende modi agendi og modi iudicandi som organisatoriske eller morfologiske Fænomener. Og naar vi saa gik videre til et andet Fænomen, viste det sig atter her, at modi, som vi fra først af havde tænkt at betragte og behandle som moralske, viste sig at være Parallelfænomener eller Sanktioner til andre modi, hvis Karakter maatte bestemme ogsaa disse modis Klasse. Saaledes opløste hele den moralske Gruppe sig, de enkelte Fænomener fordelte sig mellem forskellige Klasser. Men en Gruppe Fænomener blev tilbage, baade en Mængde modi iudicandi, f. Eks. den, der stempler det som umoralsk at lyve, og en Række modi agendi, saavel som de hertil svarende Sanktioner og Parallelfænomener. Med Hensyn til disse tilbageblevne Fænomener maa det altsaa bemærkes, at de forblev i den moralske Gruppe ene og alene, fordi vi ikke fandt nogen tvingende Grund til at forflytte dem til nogen bestemt anden. At disse Fænomener — som vi i det følgende vil betegne som „de tilbageblevne“ — findes i samme Klasse, er altsaa ikke noget Udtryk for, at de er af samme Beskaffenhed. De er netop tilbageblevne: mere en tilfældig Rest end en efter Natur og Væsen samhørende Gruppe. Ikke desto mindre synes der indenfor enkelte Grupper af disse modi at være saa meget virkeligt Fællesskab, at man føler sig berettiget til at lade en Del Fænomener, som man ved den første Betragtning vilde henføre til andre Klasser,

flytte herover. Som Eksempel kan nævnes de juridiske Straffe for Forsyndelser mod visse Færdselsbestemmelser. I en lille By eller paa Landet vil det ikke at køre paa en for andre ubehagelig eller farlig Maade være et simpelt Hensyn til andre, der imidlertid ikke skifter Karakter, fordi det i den store By er nødvendigt at sætte Straf for dem, der handler anderledes. (Overhovedet er det godt at sammenligne en given modus' Sanktioner og Parallelfænomener med den samme eller en lignende modus' Sanktioner og Parallelfænomener paa et andet Sted: dens egentlige Natur kommer derved ofte til at fremtræde klarere). De Fænomener, vi saaledes tager fra en af de gamle Grupper og sætter sammen med de i en anden af disse Grupper tilbageblevne, vil vi i det følgende betegne som „de sidestillede“. — Og paa samme Maade gik det med de religiøse, juridiske o. a. Grupper: den Klassificering, der var lagt til Grund, opløstes, helt nye Klasser maatte opstilles, de enkelte Fænomener ilyttedes fra de gamle Klasser, der udtyndedes stærkt, til de nye og undertiden fra en af de gamle Klasser til en anden.

Det skal her ikke forsøges at fremsætte et Forslag til en saadan revideret Klassificering. Men for at illustrere Principperne skal der dvæles lidt ved nogle faa af de gamle og nye Klasser og ses lidt paa Arten af deres tidligere og nye Indhold.

Vi saa, hvorledes Gruppen af moralske Fænomener berøvedes en Mængde modi, der efter deres Indhold maatte indlemmes i forskellige andre Grupper, og hvorledes en Del Fænomener blev tilbage. Hvad der er det ejendommelige ved de tilbageblevne er — som alt

fremhævet — ikke saa let at sige, trods det, at vi har ladet nye komme til fra andre Grupper, hvad vi ovenfor nævnedes et Eksempel paa. Den moralske Gruppe, vi fremtidigt regner med, er altsaa principielt fuldt saa vel en „kunstig“ Gruppe som de nyopstillede, selv om maaske et stort Flertal af de herhenhørende Fænomener paa Forhaand var placerede der. Det samme gælder om den religiøse Klasse. En Mængde politiske og morfologiske (især Familie-) Forhold er blevet Genstand for religiøse modi iudicandi; disse henføres til de paagældende Klasser, medens atter her en Gruppe bliver tilbage. Og til disse kommer saa — nøjagtigt som ovenfor — en Række Fænomener af tilsyneladende samme Natur som nogle af de tilbageblevne, men som ikke paa Forhaand fandtes i denne Gruppe, f. Eks. den tidligere omtalte modus at afbrænde St. Hansblus. De juridiske Fænomener maa afgive en Mængde, sikkert den overvejende Del af de i denne Gruppe paa Forhaand staaende Fænomener til de nye Grupper af morfologiske, politiske, økonomiske etc. Som „tilbageblevne“ kan her nævnes de juridisk-tekniske Enkeltheder: de mange forskellige, ikke for de paagældende Institutioners Bestaaen og Natur væsentlige Bestemmelser, der kan være forskellige fra Land til Land, selv om den faktiske Konstitution („Retsorden“) er den samme. Saaledes hører den største Del af Procesordningen herhen; de forskellige divergerende Bestemmelser om Fremlaan, Fremleje, Frempantsætning etc., o. m. a. Derimod vil Gruppen af økonomiske Fænomener, ligesom de „nye“, blive beriget med en Mængde Fænomener fra de ovennævnte Grupper o. s. fr. —

Naar vi nu vender os til de nye Grupper, maa det bemærkes, at de i en vis Forstand er mere kunstige, for saa vidt de ikke af Sprogbrugen og den almindelige og filosofiske Opfattelse er opstillet paa Forhaand, i hvert Fald ikke med det Indhold, de har faaet: Vi har allerede fremhævet, at en Mængde Fænomener hører til en Gruppe, som vi har kaldt den morfologiske, fordi alt det, der staar i Forbindelse med hvad der almindeligt kaldes Samfundsformer, samles her. Den kommer saaledes til at omfatte alle modi, Parallelmodi og Sanktioner med deres Sanktioner, der refererer sig til Horder, Familjer, Stammer, Stater, Foreninger, Kaster osv. Disse Fænomener — ligegyldigt om de er modi agendi eller iudicandi — maa ses og forstaaes i Sammenhæng: de Aarsager, der har ført til Staternes Opstaaen, maa ogsaa forklare Statsfølelsen og omvendt; det er ikke sandsynligt, at de to Fænomener skulde have en gensidig uafhængig Oprindelse. — Hvad dernæst de politiske og økonomiske Fænomener angaar, har Diskussionen om den økonomiske Historieopfattelse ikke bidraget til at klare disse Begreber. Vi holder det for væsentligt, at der sondres mellem alle modi, der betyder en Magtfordeling, paa den ene Side, hvilken Gruppe man da naturligst kalder det politiske, og de modi, der omfatter Produktionens og Omsætningens Teknik paa den anden Side, under Navnet økonomiske. I saa Fald kommer de modi, der danner Ejendomsinstituttet, til at høre under de politiske Fænomener, som overhovedet hvad Marx og en bestemt Skole Retssociologer kalder „Retsordenen“ eller „Retten“, medens det tekniske i videste Forstand bliver økonomisk. Et Grænseomraade mellem

denne Klasse og den morfologiske bliver de modi, der danner Samfundsformer med væsentligst økonomisk Indhold som Lav, Produktions- og Konsumptionsforeninger; saadanne Organisationer kan ogsaa have en væsentligt politisk Karakter. Men det maa huskes, at det paa Forhaand ikke er udelukket, at et Fænomen ikke kan henføres til nogen bestemt Klasse, eller at det snarere maa medregnes i flere forskellige Grupper. Vore Grupper er jo ikke givne, i Naturen forekommende Data, men kunstige Skuffer, som vi af praktiske Grunde søger at fordele Naturen i. Det maa heller ikke glemmes, at vi her taler om Lav eller Organisationer; de enkelte modi vil langt lettere kunne henføres til den ene eller anden Gruppe.

Vi har hermed antydet Principperne for den Omklassificering, der paa et meget tidligt Stadium af en real Undersøgelse melder sig som en uomgaaelig Nødvendighed, idet den med den almindelige Opfattelse stemmende Sortering meget snart viser sig uanvendelig paa Tingene. Men paa et enkelt Punkt lader ogsaa denne Omklassificering os utilfredsstillede. Den ignorerer fuldstændigt de Kendsgøringer, der faar os til fra først af at gruppere Fænomenerne saadan, som Filosoferne til Stadighed gør det. Naar vi fra først af betegner Fordømmelsen af Blodskam eller Ægteskabsbrud som moralske Fænomener, er der jo noget der faar os til det. Vi fremhævede før, at sociale Fænomener maatte klassificeres efter deres „Indhold“. Men „Formen“ — hvis vi kalder det saaledes — er jo ogsaa en Kendsgørning. Eller m. a. O.: at den og den bestemte modus agendi paa et Sted har et religiøst Parallelfænomen, paa et andet Sted slet intet, paa et

trede Sted igen et moralsk, er jo ogsaa et Faktum, der maa forklares. Og ligeledes, at den og den *modus iudicandi* i et Samfund fordømmer et eller andet som stridende mod Moralen i et andet Samfund ganske det samme som stridende mod Religionen! Hvad vi lige har kaldt Formen, maa jo ogsaa betragtes, Formerne maa jo ogsaa klassificeres!

Det er sikkert og vist, at der ikke foreligger nogen Grund til at negligere nogen Ejendommelighed ved vore modi. Og en saadan meget fremtrædende Ejendommelighed ved *modi iudicandi* er netop deres saakaldte Form¹⁾. Naar det i danske Skoler læres, at Thorvaldsen er Landets største Billedhugger, har denne *modus iudicandi* ikke nogen Form. Men naar det ligeledes læres, at det at lade sine gamle Forældre i Stikken, naar de lider Nød, ikke skal gøres, sker dette idet der paatrykkes en saadan Handling et bestemt Stempel: det er skammeligt, eller med de voksnes Udtryk utilladeligt, umoralsk. Ligesom det menneskelige Syn, idet det viser os Flader, udstyrer disse med en vis Farve, saaledes tildeler saadanne *modi iudicandi*, der beskæftiger sig med Handlemaader eller enkelte Handlinger ofte disse en Karakter. Disse Karakterer — moralsk-umoralsk, Gudernes Vilje-Synd, passende-upassende, høfligt-uhøfligt o. s. fr. — kan lige saa lidt som Farverne beskrives nærmere; enhver kender de i hans Milieu optrædende af personlig Erfaring, medens

¹⁾ I Virkeligheden er Formen ikke noget blot for *m. iudicandi* ejendommeligt, som vi her for større Simpelheds Skyld sætter. Spørgsmaalet om Formen og det dermed nøje sammenhængende om Forholdet mellem Fænomen og Parallelfænomen haaber vi at faa Lejlighed til at drøfte særskilt.

det paa den anden Side er meget vanskeligt for Forskeren med Sikkerhed at konstatere, om den Karakter, der tildeles en bestemt Handlemaade i et Samfund virkelig svarer til en ham fra hans eget Samfund bekendt Karakter. Faktisk synes der dog at herske en tilstrækkeligt stor Ensartethed med Hensyn til disse Former til at man kan opstille en Række saadanne og vente at kunne indordne en stor Mængde Fænomener af højst forskellig Oprindelse under disse. Man maa dog være forberedt paa, at ikke enhver *modus iudicandi*, der har en Handling eller Handlemaade til Genstand, kan henføres under en af disse Former, ligesom det vel er muligt, at saadanne *modi iudicandi* er formløse. — Det fremgaar forøvrigt af det sagte, at „Formen“ i Hovedsagen er ejendommelig for *modi iudicandi*, og af disse ogsaa kun for dem, der har Handlinger til Genstand.

Det er ikke vanskeligt at nævne nogle af disse Former for saadanne *modi*, vi har allerede gjort det: disse Domme optræder som moralske, religiøse, retlige, Høfligheds-, Anstands- osv. osv. Og naturligvis er det fuldt berettiget, naar man vil undersøge den Side af Sagen og søge at finde Lovmæssighed her — f. Eks. bestemme hvilke *modi iudicandi* der kan faa moralsk Form — at inddele selve de sociale Fænomener efter dette Synspunkt, saa at man altsaa her ved et moralsk Fænomen forstaar en *modus iudicandi* i moralsk Form og om man vil ogsaa en *modus agendi* med et Parallelfænomen i denne Form. Det er i saa Fald klart, at disse „moralske“ Fænomener ikke maa forveksles med de moralske Fænomener, vi før talte om: her er der Tale om en Inddeling efter Formen, der inddelte vi

efter Indhold, saa at der til de Fænomener, vi lod blive staaende som moralske (de „tilbageblevne“), som vi saa, kom en Del, de „sidestillede“, der ikke var moralske af Form (Eksemplet med Kørselshastigheden i Byerne). Heller ikke maa denne nye Gruppe forveksles med de „tilbageblevne“ alene. Derimod vil for samtlige Fænomeners Vedkommende i vort moderne Samfund denne Inddeling efter Formen netop være den, vi begyndte med at lægge til Grund og snart maatte opgive til Fordel for den mere reale. Thi her hvor det drejer sig om Formen, er den almindelige Mening netop suveræn. Det er dens Dom, det drejer sig om, og som danner Inddelingsgrunden. I Praksis vil derfor de formelt moralske Fænomener bl. a. omfatte alle de „tilbageblevne“ Fænomener, der var med i den allerførste moralske Klasse og fik Lov at blive der, men naturligvis ikke de fra andre Formklasser hentede og disse „sidestillede“ Fænomener.

Og endnu en Ting er det vel værd at bemærke. I visse Tilfælde bliver maaske netop Formen den interessanteste Side af Sagen, nemlig sandsynligvis ved disse sidst omtalte tilbageblevne Fænomener. Det er, som allerede fremhævet, ikke let at sige, hvad det er der forener disse modi, selv om man nok i visse Tilfælde kan sige, at andre Fænomener synes at være af ganske samme Natur som visse af disse, skønt deres Form er anden. Det vil maaske derfor endogsaa være frugtbart at betragte disse Fænomener med Henblik paa deres Form, altsaa sammen med alle Fænomener af samme Form uden Hensyn til deres Natur, men med Udelukkelse af dem, der er af lignende Natur, men af anden Form. Hvis man vælger dette, kommer man

til en „Moralvidenskab“, „Religionsvidenskab“ eller hvad det nu drejer sig om, der omfatter det samme Omraade som Filosofernes tilsvarende Discipliner; men som naturligvis er forskellig derfra i to Henseender: dels derved, at den drives positivt og ikke spekulativt, dels derved, at man er opmærksom paa, at det man betragter under ét som moralske Fænomener i Virkeligheden, d. v. s. efter Fænomenernes Natur, er en broget Vrimmel af morfologiske, politiske, økonomiske o. a. modi, Parallelmodi og Sanktioner. „Moralvidenskab“, „Religionsvidenskab“ etc. faar saaledes to Betydninger: det kan være de efter deres Natur moralske (etc.) Fænomener, herunder altsaa ogsaa de ikke moralsk formede, hvis Theori det drejer sig om, — eller det kan være de moralsk formede Fænomener, altsaa med Udelukkelse af de efter deres Natur moralske Fænomener af anden Form. Det vilde være heldigt, om bestemte Navne kunde blive fastslaaede for disse to forskellige Betydninger af Ordet moralsk, der principielt ikke har noget som helst med hinanden at gøre. De efter deres Natur moralske Fænomener, der sikkert er forholdsvis faa af Tal, men hvis Flertal sikkert ogsaa er moralske af Form (de „sidestillede“ er ikke mange, heller ikke ved det religiøse etc.), kunde maa- ske kaldes etiske Fænomener, medens Betegnelsen „moraliske“ forbeholdtes de moralsk formede, af hvilke sikkert kun et Mindretal er af moralsk Natur. Ved det religiøse og det retlige maatte der finde en lignende Deling Sted. — En tredie Stofdeling, der vilde udskille de baade moralsk formede og moralsk beskafne Fænomener som Genstand for Moralvidenskaben, der altsaa vilde omfatte de „tilbageblevne“ uden de dermed

„sidede“ Fænomener, vil man næppe finde Anledning til at foretage, da denne Lighed mellem Form og Indhold ingenlunde svarer til noget reelt, men er rent verbal. Med Hensyn til Spørgsmaalet om disse Grupper Dominansen, er det naturligvis den paa Grundlag af de i formel Henseende moralske, religiøse o. a. Fænomeners Dominansen beregnede Moralitet, Religiøsitet etc., der især er af Interesse, medens de tilbageblevne og sidede Fænomeners Dominansen ikke er af større Betydning end alle andre Fænomeners. —

IV.

Drøftelsen af de sociale Fænomeners Form, Sanktionens Væsen og de rette Principper for Klassifikationen burde gøre os rustede til at besvare det omstridte Spørgsmaal, om de sociale Fænomener er af materiel eller aandelig Natur.

Diskussionen om dette Problem kan føres paa to Omraader: enten søger man at fastslaa alle sociale Fænomeners aandelige eller psykiske Karakter eller man søger at drage en Grænselinje mellem de to Grupper. Det er bekendt, hvorledes den materialistisk orienterede Retning i Idéerne og de aandelige Strømninger kun ser blotte Afspejlinger, Formuleringer af de faktisk bestaaende materielle Forhold af politisk og økonomisk Art. Og ganske omvendt betragter Ideologerne eller de spiritualistisk disponerede det sociale og dets Forandringer som en Ideernes Udvikling og Kamp, idet disse til enhver Tid bestemmer de materielle Tings Ordning, — for saa vidt denne overhovedet er underkastet menneskelig Indflydelse. Og i Virke-

ligheden bliver Striden den samme, hvis man sætter sig til Opgave at trække en Grænse mellem en aandelig og en materiel Gruppe af sociale Fænomener. I saa Fald henføres Moral, Religion o. dslg. Klasser paa Forhaand til det aandelige, det økonomiske, geografiske etc. paa Forhaand til det materielle, og Kampen begrænses da til det retliges Omraade. Vi har da en materialistisk Skole, der i Retsordningen ser et materielt Forhold, hvis blotte Udtryk eller Formulering Retsideerne er; og en idealistisk, der i Retsidéernes Udvikling ser den virkende Kraft (der igen staar i nøje Overensstemmelse med det paagældende Folks hele aandelige Konstitution) og i den materielle Ret et Udslag af disses Virken. —

Man kunde nu tænke sig et Kompromis mellem disse to Opfattelser, idet man betragtede det sociale duplicistisk: tilskrev det en fysisk og en aandelig Side og søgte at bestemme Formlerne for disse Væsens-elementers Vekselvirkning eller Parallelisme. I de filosofiske Discipliner, og ikke mindst i Nationaløkonomien er denne, om man vil: verbale, Maade at løse Problemerne paa jo ikke sjælden. Men det ses jo let, at Løsningen netop ikke er mere end rent verbal: det er ikke muligt at lægge noget positivt ind i denne Forklaring, der netop er et Udtryk for Forvirringen, for Uklarheden, for selve Problemet.

Vi maa tilbage til Fænomenerne selv, til vore modi, for at besvare Spørgsmaalet. Det er interessant at lægge Mærke til, at Durkheim, der er den første, der klart og utvetydigt har fastslaaet de sociale Fænomeners Karakter af modi, anser deres aandelige Karakter for fastslaaet dermed. Han siger saaledes et

Sted¹⁾, at man ikke maa tro, at den politiske Inddeling af et Land er noget materielt. Nej, „det er ikke gennem en materiel Undersøgelse eller gennem geografiske lagttagelser, at vi kan lære den at kende; thi disse Inddelinger er aandelige, selv om de har et Grundlag i den fysiske Natur („sont morales alors même qu’elles ont quelque base dans la nature physique“). Kun gennem den offentlige Ret er det muligt at vinde Kendskab til denne Ordning; thi det er denne Ret, der bestemmer den, ganske lige som den ordner vore hjemlige og borgerlige Forhold“. — De brugte Udtryk viser, at Durkheim udstrækker denne Dom til at gælde alle sociale Fænomener: som menneskelige Maader at opføre sig paa er det aandelige Foreteelser.

Vi vil søge at rykke Problemet nærmere ved at se paa de enkelte Grupper af modi. — Betragter vi først de med Henblik paa Formen opstillede Klasser, ser vi straks, at der her ikke kan være Tale om at drage en Skillelinje mellem Grupperne: den ene er ikke mere aandelig eller materiel end den anden. Højest kunde man her føle sig foranlediget til at tildele samtlige Fænomener Karakter af aandelige. Men det maa jo ogsaa huskes, at det her overvejende drejer sig om modi iudicandi. Men kunde man ikke netop betragte modi iudicandi som aandelige, modi agendi som materielle Fænomener? — Det vil let ses, hvor udvendig, hvor overfladisk, hvor inadæquat en saadan Betegnelse vilde være. Det at faste paa bestemte Dage eller det at bringe en Dame Blomster skulde være noget materielt, fordi Mad og Blomster er materielle

¹⁾ „Règles“: Cap. I, Qu’est ce qu’un fait social?

Ting! Den modus at gaa paaklædt skulde være noget materielt, men den at holde utilstrækkelig Paaklædning for uanstændigt noget aandeligt! Det behøver ikke nærmere at forklares, at en saadan Inddeling ikke har nogen Værdi, er uanvendelig. Sondringen mellem modi agendi og modi iudicandi har sikkert i visse Henseender en betydelig Interesse, hvad der allerede fremgaar af det her udviklede. Men i det store og hele maa det fastholdes, at det er Karakteren af modus, der er det ejendommelige og væsentlige for det sociale Fænomen, og hin Sondring af secundær Betydning. Man kunde saa holde alle modi for aandelige. Men det at tildele den modus at pløje Jorden eller at dyrke Vin eller at spise Rugbrød Karakteren af aandelige Fænomener under Paaberaabelse af at det er Maader, Mennesker forholder sig paa, er lige saa inadæquat.

Man maa da gaa til de efter Natur opstillede Klasser for at søge en Sondring mellem aandeligt og legemligt eller en Bestemmelse af en ensartet Beskaffenhed af alle sociale Fænomener funderet. — Her vilde man vel være tilbøjelig til at tilskrive de moralske, religiøse, logiske etc. Fænomener Karakteren af aandelige Fænomener, medens man vilde regne de økonomiske og politiske til de materielle og være i Tvivl m. H. t. de retlige. Men vi behøver blot at mindes, hvorledes disse Grupper dannedes for at se, at denne Sondring er lige saa forfejlet her som der. De moralske Fænomener vi her har at gøre med er de „tilbageblevne“ og nogle der ligner disse: de „side-stillede“. Men der er intet i disse Fænomeners Natur, der berettiger til at anse dem for mere aandelige end

de andre Grupper. At vi kalder dem moralske, har jo ingen anden Grund end den, at de hovedsageligt bestaar af saadanne, som vi ikke fandt nogen Anledning til at flytte bort fra den Gruppe, som vi til at begynde med, forledt af deres Form, kaldte den moralske. Vi har tidligere fremhævet, at der burde vedtages et andet Navn for denne Gruppe, der kun bærer Navnet „moralsk“ som Minde om et tidligere Stadiums fejlagtige Klassifikation. — Ogsaa her synes Sondringen mellem aandelige og materielle Fænomener ikke at være anvendelig.

Det maa vel bemærkes, at vi i alle disse Tilfælde ikke har fastslaaet Urigtigheden, Umuligheden af at anvende hin Sondring paa vore modi, men at den er lidet rammende, lidet sigende, allerbedst: inadæquat. Naturligvis kan man altid sige, at det at gøre dette og tænke hint er noget materielt eller noget aandeligt. Men i saa Fald er det jo de enkelte Handlinger, man har for Øje, ikke de paagældende modi. At tildele disse Karakteren af fysisk eller psykisk er og bliver inadæquat.

Og en nærmere Eftertanke vil klarlægge Grunden til dette Forhold. Hvor stammer Sondringen mellem legemligt og aandeligt fra? Fra det organiskes Verden! Det er en denne immanent Ejendommelighed, at ytre sig i disse to Former — eller hvordan det rette filosofiske Udtryk derfor nu lyder. Men det er da ikke forbavsende, at denne Sondring ikke er anvendelig paa det overorganiskes Verden. Det sociale kan ikke ventes at kunne passe ind i Rammer, der skylder et andet Omraade indenfor Menneskelivet deres Oprindelse. Det sociale er hverken psykisk eller materielt, lige saa lidt

som det er let eller tungt, blaat eller grønt, ell. dslg. Det er netop overorganisk, socialt, sui generis. At ville paatvinge det Ejendommeligheder, hentede fra en det fremmed Verden vil sige at ville presse det ind i Rammer, der ikke kan rumme det, vil sige at paaføre Kendsgerningerne Vold for Begrebernes Skyld. Det er dette, vi ovenfor har udtrykt saaledes, at det er Karakteren af modus der er det ejendommelige og væsentlige for det sociale Fænomen. Dette udelukker Anvendelsen af Kategorier, hentede fra det organiskes Verden, involverer det sociales Eksistens som suverænt Omraade af Fænomenverdenen.
